

DOI: 10.55643/ser.1.55.2025.594

Аліна Жуковська

д.е.н., доцент кафедри
менеджменту, публічного управління
та персоналу, Західноукраїнський
національний університет,
Тернопіль, Україна;
e-mail: zhuk.alina81@gmail.com
ORCID: [0000-0003-0891-1952](https://orcid.org/0000-0003-0891-1952)

ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджено генезис наукових концепцій інклюзивного розвитку економіки. Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення традиційних економічних моделей у контексті сучасних глобальних викликів, таких як зростання соціальної нерівності, екологічні загрози, цифрова трансформація, демографічні зміни та наслідки пандемій і воєнних конфліктів. Визначено, що інклюзивний розвиток передбачає не лише кількісне економічне зростання, а й його якісні характеристики: соціальну справедливість, економічну мобільність, екологічну стійкість і технологічні інновації. Методологія дослідження базується на використанні системного підходу, історико-логічного аналізу, структурно-функціонального аналізу, порівняльного методу та класифікаційно-типологічного аналізу. Це дозволило виявити закономірності формування концепцій інклюзивного розвитку, простежити їхню еволюцію та визначити взаємозв'язки між ключовими компонентами цього підходу. У межах дослідження проаналізовано основні етапи становлення концепцій економічного розвитку: від теорій лінійних стадій зростання, структурних трансформацій і зовнішньої залежності до сучасних підходів сталого розвитку та циркулярної економіки. Особливу увагу приділено концепції інклюзивного розвитку, що формується на основі поєднання соціальних, економічних та екологічних аспектів. Визначено ключові теоретичні передумови, механізми реалізації та можливі напрями подальшої трансформації інклюзивної економічної моделі. Отримані результати сприятимуть розширенню наукового дискурсу щодо інтеграції різних соціально-економічних груп у процеси економічного розвитку та вироблення ефективних стратегій інклюзивного зростання на національному та міжнародному рівнях.

Ключові слова: економіка, сталий розвиток, інклюзивний розвиток, «зелена» економіка, «синя» економіка, «срібна» економіка, циркулярна економіка, шеренгова економіка, цифрова економіка

JEL Класифікація: N30, O10, O11

ВСТУП

Вивчення теорій економічного розвитку завжди перебуває в центрі уваги економічної науки, оскільки від розуміння механізмів і закономірностей економічного зростання залежить ефективність управлінських рішень на макро- та мікрорівні. Протягом століть науковці формували базові концепції розвитку економіки, аналізуючи процеси індустріалізації, структурних змін, технологічного прогресу та соціально-економічної трансформації. Сучасні глобальні виклики, зокрема зростання соціальної нерівності, екологічні кризи, цифровізація, демографічні зміни, наслідки пандемій, воєнні конфлікти зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до економічного розвитку та пошуку більш збалансованих моделей.

Одним із таких підходів є концепція інклюзивного розвитку, яка фокусується не лише на кількісних показниках економічного зростання, а й на його якісних характеристиках, таких як доступність економічних благ, зменшення соціальних розривів, рівномірний розподіл ресурсів і можливостей. У межах цього підходу важливого значення набувають питання соціальної справедливості, економічної мобільності, екологічної стійкості та впровадження інноваційних технологій, що сприяють залученню широких верств населення до економічної активності.

Received: 03/01/2025

Accepted: 17/03/2025

Published: 31/03/2025

© Copyright
2025 by the author(s)

This is an Open Access article
distributed under the terms of the
[Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

У цьому контексті дослідження генези наукових концепцій інклюзивного розвитку економіки є актуальним, оскільки дозволяє простежити основні етапи їх формування, оцінити її ключові особливості, виявити сильні та слабкі сторони, а також визначити напрями подальшої трансформації економічних систем в умовах глобальних змін. Аналіз еволюції інклюзивного розвитку сприятиме розширенню наукового дискурсу щодо ефективних механізмів інтеграції різних соціально-економічних груп у процеси економічного зростання, що, у свою чергу, має важливе значення для формування політики сталого розвитку на національному та міжнародному рівнях.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

У сучасній науковій літературі дослідження, присвячені інклюзивному розвитку економіки, набувають усе більшої популярності, що зумовлено зростаючою необхідністю пошуку нових моделей економічного зростання, які б забезпечували не лише макроекономічну стабільність, а й соціальну рівність, екологічну сталість і рівномірний розподіл економічних благ.

Серед зарубіжних дослідників, які формують наукових базис концепції інклюзивного розвитку економіки, слід відзначити О. Іанчовічину та С. Лундстра, які вперше дослідили концептуальні основи інклюзивного зростання (Ianchovichina & Lundstrom, 2009); Дж. Гупту та К. Віджелін, які вивчають взаємозв'язок концепції сталого розвитку та концепції інклюзивного розвитку (Gupta & Vegelinb 2016); Д. Пірса, А. Маркандя та Е. Барб'є, які ввели в наукову літературу поняття «зелена економіка» (Pearce et all, 1989).

Заслужують на увагу праці Г. Паулі, який запропонував наукову категорію «синя економіка» (Pauli, 2010); К. Боулдінга, який увів у науковий обіг поняття «циркулярна економіка» (Boulding, 1966); Д. Г. Медоуза, Д. Л. Медоуза, Дж. Рандерса й В. В. Беренса, які запропонували наукову категорію «циркулярна економіка» (Meadows, 1972); В. Р. Стаеля та Г. Редаї-Мулвей, М. Браунгарта й В. Макдоно, які розвинули концепцію циркулярної економіки й дослідили її вплив на конкурентоспроможність підприємств, їх ресурсне забезпечення, створення нових робочих місць і скорочення шкідливих викидів в атмосферу (Stahel & Reday-Mulvey, 1981; Braungart & McDonough, 2010).

Д. Пірс та К. Р. Тернер дали чітке визначення поняття «циркулярна економіка» (Pearce & Turner, 1989), К. Вебстер, Е. Макартур та У. Стахель сформулювали основні принципи циркулярної економіки (Webster, 2017). Інші вчені, Дж. Кірххерр, Д. Райке та М. Хеккерт, доповнили принципи циркулярної економіки авторським переліком (Kirchherr et all, 2017); Л. Л. Лессіг першим почав використовувати термін «шеренгова економіка» (Lessig, 2009); Р. Боцман та Р. Роджерс сформулювали концепцію шеренгової економіки (Botsman & R. Rogers, 2011); Д. Іток запропонував визначення поняття «срібна економіка» (Eatock, 2015).

Поміж українських учених, які закладають наукову базу інклюзивного розвитку та генезу його концепцій, варто виокремити: А. О. Гуторова, який досліджує теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку та їхню генезу (Hutorov, 2018; Hutorov, 2018); О. І. Цапко-Піддубну, яка вивчає принципи інклюзивного розвитку (Tsapko-Piddubna, 2018); О. П. Тищенко, який досліджує прерогативи та детермінанти інклюзивного розвитку в Україні (Tyshchenko, 2019); А. В. Уніят і З. І. Юзвіна, які розглядають концепцію інклюзивного розвитку через призму концепції сталого розвитку (Uniyat & Yuzvin, 2019).

Концепцію інклюзивного розвитку як нову парадигму концепції сталого розвитку розглядали у своїх працях С. М. Дідух, Л. Л. Лобоцька та В. О. Мінін (Didukh et all, 2020). Теоретичні та практичні аспекти інклюзивного розвитку вивчає М. Д. Балджи (Baldzhi, 2021), а С. В. Степаненко досліджує концептуальні теоретичні та методологічні засади інклюзивного розвитку (Stepanenko, 2023; Stepanenko, 2023). Інклюзивний розвиток як шлях до подолання соціальної нерівності та економічного розвитку розглядають І. О. Цимбалюк і Н. В. Павліха (Tsybaliuk & Pavlikha, 2023). Дослідженням перспектив інклюзивного розвитку в післявоєнний період присвячені праці К. М. Крамаренко та Д. І. Іващенко (Kramarenko & Ivashchenko, 2024). М. В. Пшенична та С. О. Прісняк розглядають інклюзивний розвиток як спосіб розв'язання проблем економічної нерівності (Pshenychna & Prisnyak, 2024), І. О. Седікова та Г. І. Палвашова вивчають концепцію інклюзивного розвитку в контексті сучасних викликів (Sedikova & Palvashova, 2024).

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених вивченню інклюзивного розвитку економіки, у сучасній літературі спостерігається фрагментарність у підходах до аналізу цього явища. Більшість робіт фокусується на окремих аспектах інклюзивного зростання, таких як соціальна рівність, фінансова інклюзія, екологічна стійкість або цифрова трансформація, проте відсутні комплексні дослідження, які б систематизували еволюцію наукових концепцій інклюзивного розвитку та їхній взаємозв'язок із класичними економічними теоріями.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз генези наукових концепцій інклюзивного розвитку економіки, виявлення ключових етапів їх формування, теоретичних передумов і механізмів реалізації, а також визначення співвідношення різних елементів концепцій інклюзивного розвитку, зокрема соціальної справедливості, економічної мобільності, екологічної стійкості та технологічних інновацій, які формують новітні парадигми економічного зростання.

МЕТОДИ

Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс методів, що дозволяє забезпечити всебічний аналіз генези наукових концепцій інклюзивного розвитку економіки, виявити закономірності їх формування та оцінити перспективи їхньої трансформації. До таких методів належать: системний підхід – для трактування інклюзивного розвитку економіки як цілісної системи, що включає соціальні, економічні, екологічні та технологічні аспекти, а також для аналізу взаємозв'язків між ними; діалектичний метод – для вивчення тенденцій розвитку економічної думки щодо інклюзивного розвитку в динаміці; історико-логічний аналіз – для дослідження послідовності формування концепції інклюзивного розвитку, простеження її еволюції та трансформації під впливом соціально-економічних змін; класифікаційно-типологічний аналіз – для систематизації підходів до інклюзивного розвитку, розподілу їх за ключовими ознаками та визначення домінуючих тенденцій; структурно-функціональний аналіз – для оцінки взаємозв'язків між окремими елементами концепції інклюзивного розвитку та визначення їхньої ролі в забезпеченні сталого економічного зростання; порівняльного аналізу – для визначення співвідношення різних концепцій економічного розвитку між собою. Поєднання цих методів дозволяє здійснити комплексний аналіз генези наукових концепцій інклюзивного розвитку економіки, визначити ключові етапи їх формування, оцінити вплив соціально-економічних трансформацій на їхню еволюцію та спрогнозувати напрями подальшого розвитку цього підходу в сучасних умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасній науці до базових концепцій економічного розвитку відносять: 1) концепцію лінійних стадій розвитку (зростання) (Rostow, 1959); 2) концепцію структурних трансформацій (Lewis, 1954); 3) концепцію зовнішньої залежності (Prebisch, 1950); 4) неокласичну концепцію вільного ринку; 5) концепцію ендегенного зростання (Nelson & Romer, 1996); 6) концепцію сталого розвитку.

Концепція лінійних стадій розвитку (зростання) сформувалась у 50-60-х рр. XX ст. Її автором є В. У. Ростоу, який 1960 року опублікував книгу «Стадії економічного зростання» (англ. «The stages of economic growth»). У цій книзі вчений описав власну концепцію економічного розвитку, відповідно до якої держава, «в процесі економічного зростання та інтеграції в загальноцивілізаційну систему, проходить такі стадії розвитку, як: традиційне суспільство, формування передумов для прориву, прорив до самопідтримуючого зростання та еру масового споживання» (Rostow, 1959). Основним недоліком цієї концепції, на нашу думку, є те, що вона пропонує надто вузький і спрощений підхід до економічного розвитку й не враховує низки чинників, які на нього впливають, зокрема: систему суспільних і ринкових інституцій, специфіку функціонування галузей і секторів економіки, вплив міжнародного середовища тощо.

Концепція структурних трансформацій виникла у 50-х рр. XX століття. Її автором є британський економіст, лауреат Нобелівської премії У. А. Льюїс, який 1955 року опублікував книгу «Економічний розвиток з необмеженою пропозицією робочої сили» (англ. «Economic Development with Unlimited Supplies of Labour») (Lewis, 1954). У цій книзі вчений описав власне бачення економічного розвитку. Він розглядає структурні зміни в економіці, зокрема необхідність накопичення капіталу в промисловому секторі за рахунок залучення робочої сили із сільськогосподарського сектора, як передумову досягнення самопідтримуючого зростання. Основним недоліком цієї концепції є те, що вона не враховує скорочення потреби в робочій силі через реінвестування накопиченого капіталу в модернізацію обладнання; переміщення капіталу в тіньовий сектор; зростання рівня безробіття у великих містах та незначний надлишок робочої сили в сільській місцевості.

Концепція зовнішньої залежності також була розроблена в 50 рр. XX ст. Основні її постулати розроблені аргентинським вченим Р. Пребішом, який 1950 року презентував свою працю «Економічний розвиток Латинської Америки і його головні проблеми» (англ. «The Economic Development of Latin America and its principal problems»). В основі цієї концепції лежить уявлення про світову економіку як єдине ціле, яке складається з «центру» (декількох високороз-

винених індустріальних держав) та «периферії» (в основному аграрних країн). При цьому «периферійні країни перебувають в економічній залежності від високорозвинених індустріальних держав, що перешкоджає їхньому розвитку та обумовлює їх відсталість» (Prebisch, 1950). З часом теорія зовнішньої залежності набула подальшого розвитку в трьох основних теоріях і моделях: неоколоніальній моделі залежності, хибній парадигмі й теорії дуального розвитку.

Неокласична теорія вільного ринку (неокласична контрреволюція) сформувалася у 50-х-70-х ХХ ст. й пройшла практичну апробацію у 80-х рр. ХХ ст. в США, Великобританії, Канаді, Німеччині та інших країнах. Ця концепція обґрунтовує необхідність обмеження сукупної пропозиції, загальної лібералізації економіки, проведення приватизації підприємств, скорочення державних витрат для досягнення економічного зростання та розвитку. Недоліком цієї концепції є те, що вона надто спрощує існуючі в економіці явища, процеси та зв'язки між ними. Згодом ця концепція набула поширення в країнах, що розвиваються, та в постсоціалістичних країнах.

Теорія ендегенного зростання розроблена американськими економістами, лауреатами Нобелівської премії П. М. Ромером та У. Д. Нордхаусом, які 1996 року опублікували книгу «Наука, економічне зростання та державна політика» (англ. «Science, Economic Growth, and Public Policy»). Ця концепція передбачає, що «стартові умови економічного зростання і підтримка його оптимальних темпів у довгостроковій перспективі залежать від широкої мобілізації всіх внутрішніх ресурсів держави» (Nelson & Romer, 1996). Визначальну роль у цьому процесі автори відводять активній державній економічній політиці, покликаній сприяти ефективному використанню цих ресурсів і формуванню повноцінної національної економічної системи.

Концепція сталого розвитку виникла як альтернатива парадигмі економічного зростання, яка нехтує екологічними загрозами моделі екстенсивного розвитку. Виникнення терміна «сталий розвиток» (англ. sustainable development) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Г. Г. Брундтланд, яка в 1984-1989 рр. очолювала Міжнародну (Світову) комісію з довкілля і розвитку. Це визначення було запропоноване в доповіді «Наше спільне майбутнє» (англ. «Our Common Future») 1987 року, авторка трактувала сталий розвиток як «розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» (Braungart & McDonough, 2002).

Провідний дослідник економічних аспектів забруднення довкілля, колишній економіст Світового банку Г. Е. Дейлі 1997 року у своїй монографії «Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку» (англ. «Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development») (Daly, 1997) розвинув визначення сталого розвитку, запропоноване в доповіді «Наше спільне майбутнє» (англ. «Our Common Future») (United Nations, 1987), й охарактеризував сталий розвиток як «ознаку гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками» (United Nations, 1987).

В основу концепції сталого розвитку покладено три компоненти: 1) економічний розвиток, який передбачає гармонійний розвиток виробництва та продуктивних сил суспільства; 2) соціальний розвиток, який ґрунтується на підвищенні добробуту народів, вирівнюванні рівнів їхнього життя, підвищенні соціальних стандартів і гарантій; 3) екологічний розвиток, який зосереджений на збереженні та покращенні навколишнього природного середовища (Рис. 1).

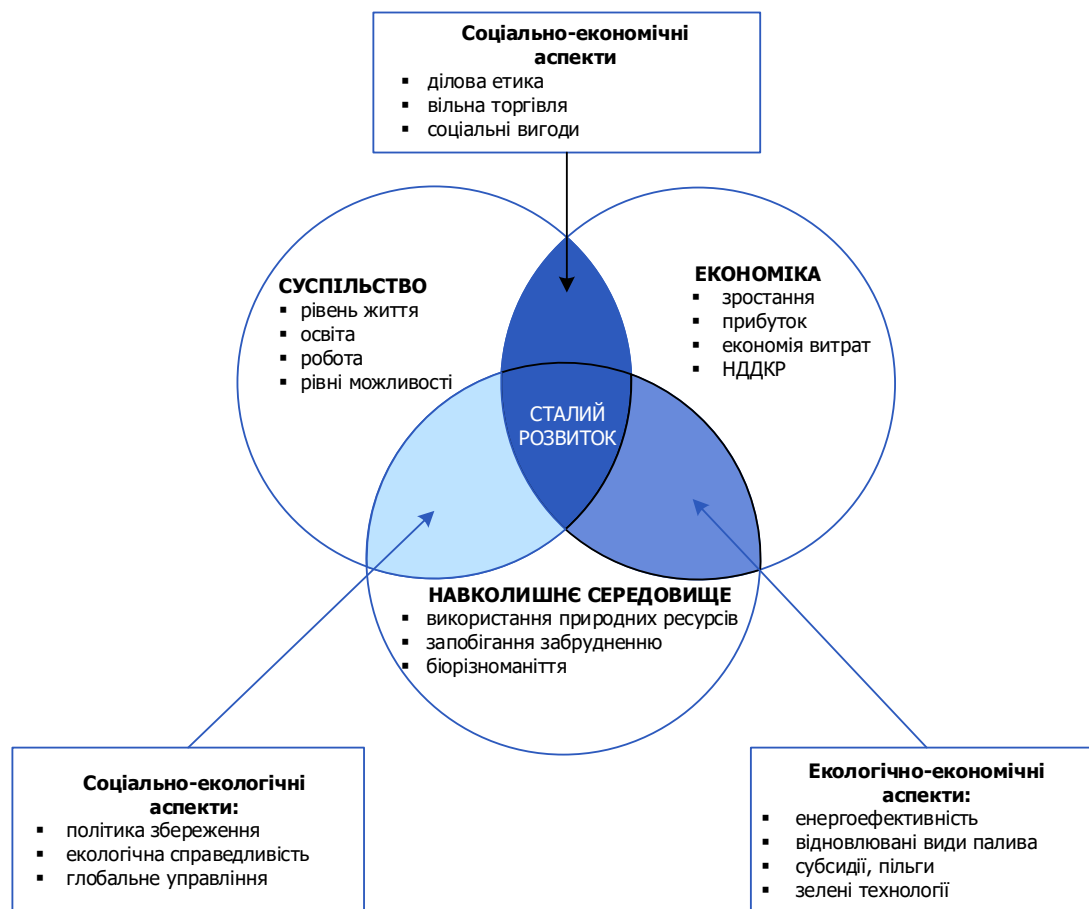

Рис. 1. Основні компоненти сталого розвитку.

У ХХІ столітті концепція сталого розвитку знаходить свій подальший розвиток в ухваленні 2015 року резолюції ООН, відомої як Порядок денний до 2030 року, у якій було запропоновано 17 цілей сталого розвитку (ЦСР, Глобальні цілі). Практично всі цілі, окрім двох останніх, визначені в межах базових компонентів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного.

На хвилі привернення уваги до проблем екологічного розвитку виникла низка наукових концепцій з акцентом на дбайливе ставлення до навколишнього середовища: концепція «зеленої» економіки та концепція «синьої» економіки.

Каталізатором виникнення концепції «зеленої» економіки стало різке погіршення стану навколишнього середовища, яке супроводжувало прогрес розвитку світової економіки. Продовження реалізації традиційної концепції розвитку призведе до зростання кількості екологічних загроз і зробить неможливою саму сталість розвитку. Необхідність розв'язання комплексних соціальних, фінансових, енергетичних, кліматичних та інших викликів спонукала економістів, екологів, соціологів і політологів усього світу до розробки нових концепцій розвитку. Їхньою метою стало не лише забезпечення кількісного зростання, а й досягнення якісних змін у розвитку суспільства. Одним із результатів цих пошуків стала концепція «зеленої економіки», яка завдяки підтримці міжнародних організацій і національних урядів набула широкого визнання та популярності.

Термін «зелена економіка» вперше був уведений у наукову літературу британськими економістами Д. Пірсом, А. Маркандя та Е. Барб'є 1989 року у звіті уряду Великої Британії «План «зеленої» економіки» (англ. «Blueprint for a green economy») (Pearce, 1989). В основу концепції «зеленої» економіки покладені ідеї економіста в царині ресурсів і навколишнього середовища Д. Пірса.

Безпосередньо визначення поняття «зелена економіка» Д. Пірс дав пізніше, 1992 року у своїй статті «Зелена економіка», опублікованій у журналі «Довкілля» (англ. «Environmental»). Під «зеленою економікою» він запропонував розуміти «економіку, яка на постійній основі може самостійно відтворюватись». При цьому основною рисою «зеленої економіки» автор назвав «систематичне роз'єднання швидкості змін економічного результату та природних ресурсів, використаних у даному процесі» (ефект декаплінгу)» (Pearce, 1992).

Глобального поширення термін «зелена економіка» набув після презентації 2011 року доповіді групи ООН з управління навколишнім середовищем (ЮНЕП) на тему «Працюючи над розбудовою збалансованої та інклюзивної зеленої економіки» (англ. Working towards a Balanced and Inclusive Green Economy), у якій «зелену економіку» визначають як «економіку, яка призводить до підвищення добробуту суспільства в економічному та соціальному вимірі, нівелює екологічні ризики та зберігає різноманіття біологічних ресурсів планети» (UNEP, 2011). У цій доповіді також наголошено, що концепція «зеленої економіки» не є альтернативою концепції сталого розвитку, а доповнює її і є засобом її практичної реалізації.

Унікальність цієї доповіді також полягає в тому, що в ній уперше використані поняття «інклюзивна зелена економіка» та «інклюзивне зростання». Під «зеленою економікою» в цій доповіді розуміють «економіку, яка долає бідність та нерівність шляхом створення більшої кількості робочих місць та підвищення якості умов праці»; там стверджено, що «вона може стати серйозним внеском у досягнення інклюзивного зростання» (UNEP, 2011).

На Рис. 2 показані концептуальні відмінності між концепцією сталого розвитку та концепцією «зеленої» економіки. Якщо концепція сталого розвитку ґрунтується на взаємозв'язку трьох основних складових – економічної, соціальної та екологічної, то «зелена» економіка спрямована на більш збалансоване поєднання цих компонентів, що є прийнятним для різних груп країн, зокрема розвинених держав, країн, що розвиваються, та економік перехідного типу.

В основі концепції «зелена економіка» лежить «зелене» зростання, забезпечити яке можна шляхом досягнення екологічних, економічних і соціальних цілей. Екологічні цілі включають зниження інтенсивності парникових газів, підтримку біорізноманіття та цілісності екосистеми, а також підвищення стійкості до зміни клімату. Економічні цілі включають підвищення темпів економічного зростання та розвиток потенціалу менш продуктивних царин і секторів. Соціальні цілі включають підвищення рівня людського розвитку та зниження рівня бідності.

За оцінками ЮНЕП, темпи розвитку «зеленої економіки» суттєво перевищують темпи розвитку інших видів економік, що дозволить до 2050 року знизити негативний вплив людей на довкілля майже наполовину (UNEP, 2011). Такого успіху можна досягти лише за умови відповідної державної підтримки у формі створення сприятливих умов для реалізації інвестиційних проєктів у царині розробки та впровадження «зелених» технологій, реалізації стратегії ощадливого виробництва та споживання, упровадження заходів зі створення нових робочих місць і подолання бідності тощо. Ці заходи сприятимуть екологізації економіки, соціальному розвитку суспільства та збереженню довкілля.

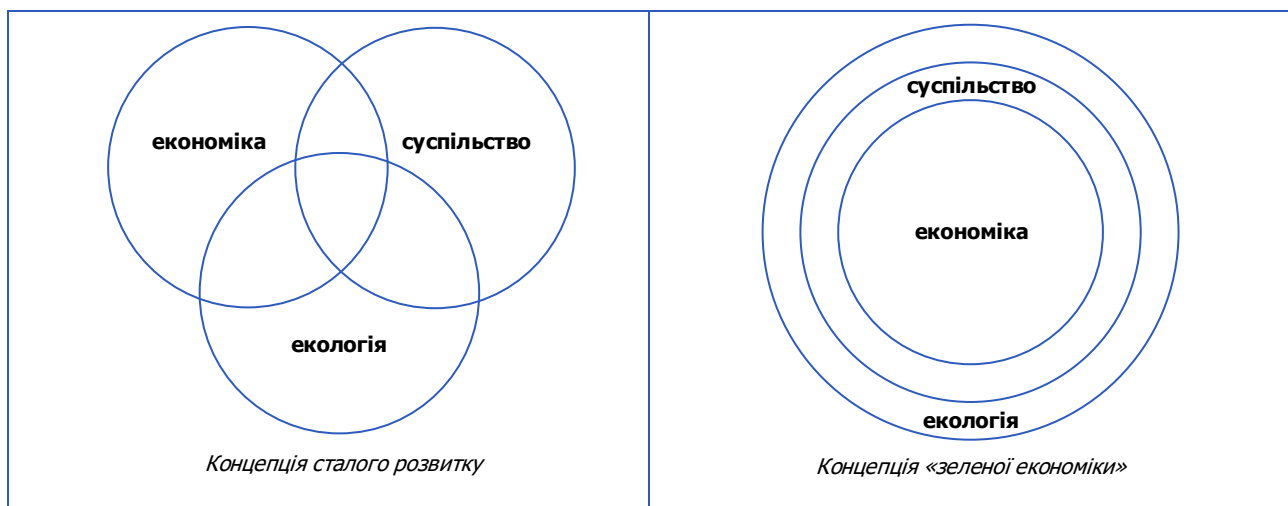

Рис. 2. Концептуальні відмінності між концепцією сталого розвитку та концепцією «зеленої економіки». (Джерело: створено за (Cato, 2008))

Виникнення концепції «синьої економіки» обумовлене, з однієї сторони, неоднозначним ставленням до «зеленої економіки» малих острівних держав, що розвиваються. Уряди цих країн активно висловлювали сумніви стосовно її використання та корисності для них і прагнули привернути увагу до економіки морів та океанів. А з другої сторони – активною позицією ЄС, яку він зайняв у царині управління морським простором, і не лише розробив, а й почав упроваджувати у практику основні положення концепції «синьої економіки» та «синього зростання».

Ідеологом концепції «синьої економіки» («голубої економіки», «економіки океану») є бельгійський підприємець та економіст Г. Паулі (Pauli, 2010), який пропагує раціональне та ефективне використання доступних ресурсів і відмову від споживацького ставлення до навколишнього середовища. Термін «синя економіка» вперше прозвучав у його

доповіді Римському клубові «Синя Економіка: 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць» (англ. «Blue Economy-10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs»). У ній автор обґрунтував, що модель «синьої економіки» спроможна залучити впродовж 10 років понад 100 інноваційних технологій, створивши при цьому 100 млн робочих місць.

Широке визнання ця концепція отримала після публікації матеріалів Конференції ООН із питань сталого розвитку «Ріо+20», яка відбулася в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) 2012 року. 2015 року концепція «синьої економіки» лягла в основу ЦСР ООН.

В основі концепції «синьої економіки» лежить стале використання ресурсів океану та морів для розвитку економіки, отримання засобів для існування та покращення здоров'я океанічної екосистеми. Ця концепція змінює акценти результативності промислового виробництва: якщо для традиційної економіки мірилом такої результативності є прибуток, то для «синьої економіки» – це комплексний еколого-економічний ефект. «Синя економіка» розширює межі «зеленої економіки», яка зорієнтована на захист і відновлення природного середовища, розвиток природних систем у цілому. У «синій економіці» стійкої ефективності досягають завдяки відсутності необхідності освоєння нових галузей і царин, наявності великої кількості робочих місць, створення цінної продукції та досягненню соціальної справедливості.

Концепція «синьої економіки» ґрунтується на 19 принципах, які поділені на три групи:

- отримання натхнення від природи й води охоплює такі принципи: зосередження на фізиці (в поєднанні з геометрією та математикою); нелінійності; оптимізації та коеволюції; опору через різноманітність; виходу за рамки органічного (та біорозкладного);
- зміна правил гри (бізнесу) включає такі принципи: поєднання проблем, яке створює можливості; повернення природи в напрямі її еволюції; зберігання спільного майна вільним і чистим; першочергового задоволення основних потреб; використання наявних речей; відсутності заміни; цінності (все має цінність, кожен створює цінність); здоров'я та щастя;
- життя на своїй території включає такі принципи: капіталізації економії перспективи; виникнення кількох можливостей на основі однієї ініціативи; вертикальної інтеграції (первинного і вторинного секторів); управління без планування; ухвалення рішень на основі фінансової звітності; етичності поведінки.

Сьогодні обсяги «синьої економіки» оцінюють у понад 1,5 трлн дол. США на рік у всьому світі. Вона забезпечує понад 30 мільйонів робочих місць і постачає життєво важливе джерело білка для понад 3 мільярдів людей. Згідно з прогнозом ОЕСР, обсяги «синьої економіки» до 2030 року мають усі шанси зрости до 3 трлн дол. США (LSE, 2023).

Зростання обсягів споживання та виробництва, усвідомлення обмеженості природних ресурсів, поглиблення положень концепції сталого розвитку, концепції «зеленої» та «синьої» економік зумовило виникнення концепції циркулярної економіки або економіки замкнутого циклу. Концепція циркулярної економіки формувалася протягом тривалого часу, і її не приписують безпосередньо одній роботі чи автору. Основи цієї концепції були закладені у 1970-х роках, але за останні 50 років вона значно еволюціонувала.

Уперше поняття «циркулярна економіка» було запропоноване 1966 року американським економістом К. Боулдінгом, який розглядав нашу планету як «єдиний космічний корабель, на якому немає необмежених резервуарів, тому людина має знайти своє місце у циклічній екологічній системі» (Boulding, 1966).

Розвиваючи ідеї К. Боулдінга, 1972 року Д. Г. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Дж. Рандерс і В. В. Беренс опублікували звіт для Римського клубу «Межі зростання: звіт для проекту Римського клубу про скрутне становище людства» (англ. «Limits to growth: A report for the club of Rome's project on the predicament of mankind»), у якому обґрунтували «необхідність розроблення і виготовлення продукції для її подальшого повторного використання» (Meadows et al, 1972).

Важливий внесок у становлення концепції циркулярної економіки зробили В. Р. Стаель і Г. Редаї-Мулвей, М. Браунгарт і В. Макдоно. Вони розвинули ідею функціонування економіки як «замкнутого кола, а також дослідили її вплив на конкурентоспроможність підприємств, економію ресурсів, створення нових робочих місць і скорочення відходів» (Stahel, 1981).

Чітке визначення поняття «циркулярна економіка» дали відомий економіст-еколог Д. Пірс, який увів у науковий обіг термін «зелена економіка», та його колега К. Р. Тернер. У своїй книзі «Економіка природних ресурсів і навколишнього середовища» (англ. «Economics of Natural Resources and the Environment») вони наголосили на тому, що «традиційна модель економічного розвитку використовує навколишнє середовище як резервуар для відходів і не

використовує технології переробки» (Pearce & Turner, 1989).

Концепція циркулярної економіки базується на принципах раціонального використання ресурсів і мінімізації відходів. Вона передбачає активне впровадження переробки матеріалів, повторне використання продукції та скорочення споживання енергетичних і водних ресурсів. Такий підхід сприяє зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище, зниженню виробничих витрат і підвищенню ефективності використання наявних ресурсів.

Основні принципи циркулярної економіки «3R» описали К. Вебстер, Е. Макартур та У. Стахель у книзі «Циркулярна економіка: багатство потоків» (англ. «The Circular Economy: A Wealth of Flows») (Webster et al., 2017). Із часом ці принципи були доповнені Дж. Кірххерр, Д. Райке та М. Хеккерт (Kirchherr et al., 2017) і презентовані 2018 року Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ).

2023 року глобальна економіка лише на 7,2% була циркулярною. Це означає, що більше 90% матеріальних ресурсів витрачаються, втрачаються або залишаються недоступними для повторного використання протягом багатьох років, оскільки вони заблоковані в довготривалих запасах, таких як будівлі та обладнання. Ситуація погіршується щороку через зростання видобутку та використання природних ресурсів. Зростання видобутку природних ресурсів скоротило глобальну циркулярність: «з 9,1% у 2018 році до 8,6% у 2020 році та до 7,2% у 2023 році» (The Circularity Gap Report, 2023). Це створює величезний розрив у циркулярності: наша планета майже виключно покладається на нові (незаймані) ресурси. Розвиток циркулярної економіки може кардинально змінити ситуацію й скоротити глобальний видобуток і використання природних ресурсів на одну третину.

Подальший розвиток концепції циркулярної економіки знайшов своє відображення в близьких за значенням концепціях: 1) концепції «від колиски до колиски» (англ. cradle-to-cradle) (McDonough & Braungart, 2002) яка ґрунтується на необхідності використання безвідходних систем виробництва, що не завдають шкоди навколишньому середовищу; концепції промислової екології (англ. industrial ecology), яка ґрунтується на визначенні впливу різних етапів виробничих процесів на навколишнє середовище, намагається зменшити їхній негативний вплив на природну систему шляхом збереження та повторного використання ресурсів (Boons & Roome, 2002); концепції біоекономіки (англ. bioeconomy), яка об'єднує економічну діяльність, пов'язану з використанням біотехнологій і біомас у виробництві товарів, послуг або енергії (Smyth et al., 2011).

Важливо окреслити взаємозв'язок концепції циркулярної економіки з іншими концепціями розвитку економіки. На Рис. 3 показано характер співвідношення основних положень «зеленої економіки», циркулярної економіки та біоекономіки.

Рис. 3. Співвідношення основних положень «зеленої економіки», циркулярної економіки та біоекономіки. (Джерело: створено за (D'Amato & Korhonen, 2021))

Активний розвиток інформаційних і комунікативних технологій, загострення екологічної ситуації стали рушійною

силою виникнення концепції шеренгової економіки («економіки спільного споживання», «економіки спільного користування», «колаборативної економіки»). Незважаючи на те, що ця концепція була об'єктом обговорення ще в 90-х роках XX століття, її активний розвиток розпочався після глобальної кризи 2008 року.

Одним із перших, хто почав використовувати термін «шеренгова економіка», був професор права Стенфордського університету Л. Л. Лессіг, який у своїй книзі «Ремікс: сприяння розвитку мистецтва та торгівлі в гібридній економіці» (англ. «Remix: Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy») зауважив, що «з поширенням Інтернету глобальна економіка стає «гібридною», тобто розмивається поняття власності, адже все більше людей відмовляються платити за можливість володіти благом, проте готові здійснювати більш складні транзакції для того, щоб отримати можливість тимчасового користування ним» (Lessig, 2009).

Саме цим, на думку Л. Лессіга, шеренгова економіка відрізняється від традиційної. Безпосередньо концепція шеренгової економіки була сформована 2010 року Р. Боцман і Р. Роджерс і описана в книзі «Що моє – твоє: зростання спільного споживання» (англ. «What's Mine Is Yours: Rise Of Collaborative Consumption») (Botsman & Rogers, 2011). У цій книзі автори описали переваги спільного використання речей без необхідності зазнавати величезних початкових витрат на володіння ними. Вони ідентифікували довіру, на якій ґрунтується концепція шеренгової економіки, як головну валюту майбутнього. Концепція шеренгової економіки перебуває в тісному взаємозв'язку з іншими концепціями, наприклад, концепцією однорангової економіки, в основу якої покладена децентралізована модель взаємодії двох осіб із метою купівлі-продажу товарів або послуг без посередництва третьої сторони, та концепції економіки доступу, яка надає клієнтам в оренду активи на тимчасовій основі. Взаємозв'язок однорангової економіки та циркулярної економіки утворює економіку секонд-хенду, взаємозв'язок циркулярної економіки з економікою доступу утворює економіку «продукт-послуга», взаємозв'язок економіки доступу з одноранговою економікою утворює економіку «на вимогу». Взаємозв'язок і взаємоузгодження однорангової економіки, циркулярної економіки та економіки доступу утворюють шеренгову економіку (Рис. 4).

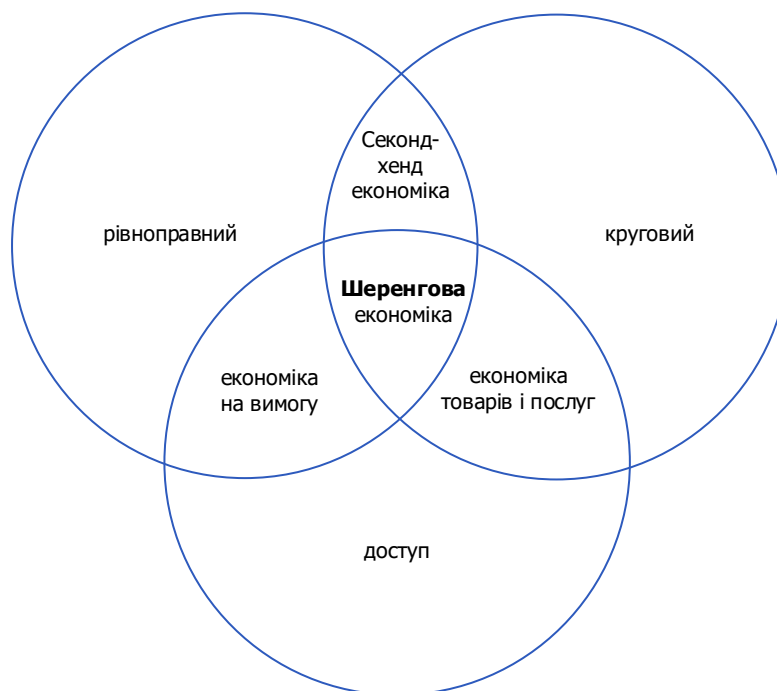

Рис. 4. Взаємозв'язок шеренгової економіки, економіки доступу та однорангової економіки. (Джерело: створено за (Frontier Technology Quarterly, 2020))

Відповідно до дослідження, проведеного експертами консалтингової компанії «PwC», найбільш популярними секторами шеренгової економіки є: ЗМІ та розваги (28%), житло (20%), транспорт (19%), роздрібна торгівля й споживчі товари (19%), послуги (14%), фінанси (11%) й техніка (10%) (PwC, 2017). Потенціал зростання обсягу шеренгової економіки значно вищий від її поточного стану, що свідчить про експотенціальне зростання. Загальний обсяг доходу від її використання «до 2025 року зросте у 22 рази і сягне 335 млрд дол. США проти 15 млрд дол. США у 2015 році» (PwC, 2017). Таке зростання «буде досягнуте за рахунок ключових секторів: транспорту, фінансів, пошуку персоналу, а також потокової передачі музики та відео» (PwC, 2017).

Цифровізація всіх царин суспільного життя зумовила виникнення таких наукових концепцій: індустрія 4.0, інтернет речей, цифрове виробництво тощо.

Концепція «Індустрія 4.0» ґрунтується на новітньому підході до виробництва, який передбачає широке застосування інформаційних технологій у промисловості, комплексну автоматизацію бізнес-процесів та активне впровадження штучного інтелекту (ШІ).

Рушійною силою концепції «Індустрія 4.0» і одним із головних світових трендів є концепція «Інтернет речей». Концепція «Інтернет речей» базується на підключенні до інтернету будь-яких пристроїв, що мають функцію вмикання та вимикання, а також на їхній інтеграції з іншими підключеними пристроями. Це дозволяє створювати єдину базу даних, у якій інтелектуальні пристрої обмінюються інформацією за допомогою датчиків, електроніки, мережевих систем і апаратного забезпечення. Філософія, покладена в основу цієї концепції, сприяє максимальному задоволенню різноманітних потреб людей у товарах і послугах, а отже, забезпечує інклюзивний розвиток національної економіки.

Сутність концепції цифрового виробництва науковці зводять до «застосування інтегрованих комп'ютерних систем, що використовують моделювання, 3-D візуалізацію, аналітику та інструменти спільної роботи для проектування виробів та забезпечення їх виробництва» (Yanenkova & Rudenko, 2018). Концепція цифрового виробництва є результатом еволюції та інтеграції таких ініціатив, як: проектування для виробництва, комп'ютерно інтегроване виробництво, гнучке виробництво, ощадливе виробництво, – які обґрунтовують необхідність спільного проектування виробів і їх виробництва.

Старіння населення планети стало детермінуючим чинником виникнення концепції «срібної економіки». Уперше на офіційному рівні термін «срібна економіка» був озвучений ЄК 2005 року на конференції, присвяченій старінню населення, в м. Бонн (Німеччина). В одній із доповідей «Срібна економіка в Європі» (англ. «Silver Economy in Europe»), яка стосувалася проблем старіння населення, було зазначено, що «люди літнього віку голові до появи та використання нових продуктів та послуг, які розроблені спеціально для підвищення якості їх життя, а одним із очікуваних результатів від виробництва цих інноваційних товарів та послуг є зростання кількості робочих місць» (1st European Conference, 2005).

Того самого 2015 року бельгійський економіст Д. Іток у своїй доповіді Європейській Комісії сформулював визначення, яке об'єднало всі напрацьовані до цього підходи до розуміння поняття «срібна економіка». Так, під срібною економікою він розуміє «використання можливостей людини в період часу, який називається «старіння», а також задоволення зростаючої кількості потреб нового ринку послуг для людей похилого віку» (Eatock, 2015).

Швидкі темпи старіння населення дозволяють твердити про стрімкий розвиток срібної економіки. 2019 року кількість населення у віці 60 років і старшого в усьому світі перевищувала 1 млрд чол., що склало 13,2% від його загальної кількості (7,7 млрд чол.). Це «у 2,5 раза більше, ніж у 1980 р. (382 млн), і, згідно прогнозів, до 2050 р. чисельність людей похилого віку досягне майже 2,1 млрд чол.» (The World Report on Aging and Health). Уперше в історії кількість населення літнього віку перевищить кількість дітей у віці до п'яти років.

Поглиблення економічної та соціальної нерівності між людьми й країнами, зростання рівня бідності змусили науковців звернути увагу на доступність переваг економічного зростання для всіх членів суспільства. Реакцією на цей виклик стало виникнення концепції інклюзивного розвитку економіки, яка змінює акценти економічного розвитку й визнає основною метою економічного розвитку не зростання ВВП як такого, а підвищення ефективності протидії нерівності та дискримінації.

Основні положення цієї концепції інклюзивного розвитку були розроблені 2008 року членами Комісії зі зростання та розвитку під керівництвом лауреата Нобелівської премії М. Спенса й опубліковані в праці «Звіт про зростання. Стратегії зростання та інклюзивного розвитку» (англ. «The growth report. Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development») (The Growth Report, 2008). Ця концепція набула подальшого розвитку 2009 року в науковій статті О. Іанчович і С. Лундстром «Аналіз інклюзивного зростання» (англ. «Inclusive Growth Analytics: framework and application») (Ianchovichina & Lundstrom, 2009), у якій автори «дослідили концептуальні основи інклюзивного зростання та виділили обмеження, які можуть стримувати стійке та інклюзивне зростання на прикладі економіки Замбії» (Ianchovichina & Lundstrom, 2009).

Зв'язок концепції інклюзивного розвитку з концепцією сталого розвитку представлено на Рис.5.

Важливе значення для інклюзивного розвитку економіки, крім перерахованих вище, мають: концепція людського розвитку, концепція сервісної економіки, концепція мережевої економіки.

Отже, світова наукова спільнота тривалий час займається дослідженням напрямів, методів, інструментів і механізмів, що сприяють економічному розвитку. Однак сучасні глобальні тенденції, такі як зростання безробіття, посилення економічної та соціальної нерівності; зміни у віковій структурі населення, зокрема старіння економічно активного населення; проблеми соціальної інтеграції та екологічні загрози, довели, що ринкова економіка не здатна самостійно забезпечити своєчасне реагування на виклики. Це підштовхнуло науковців до усвідомлення того, що самого економічного зростання не досить для досягнення комплексного та ефективного розвитку держави. В умовах активного розвитку економічної науки й виникнення різних наукових концепцій іноді на перетині їхніх положень виникає унікальний підхід, який дозволяє побудувати економіку, засновану на успішному функціонуванні відновлюваних процесів, збереженні біорізноманіття, та дозволяє отримати матеріальні й нематеріальні вигоди, які задовольняють економічні та соціальні потреби всіх людей зараз і в майбутньому.

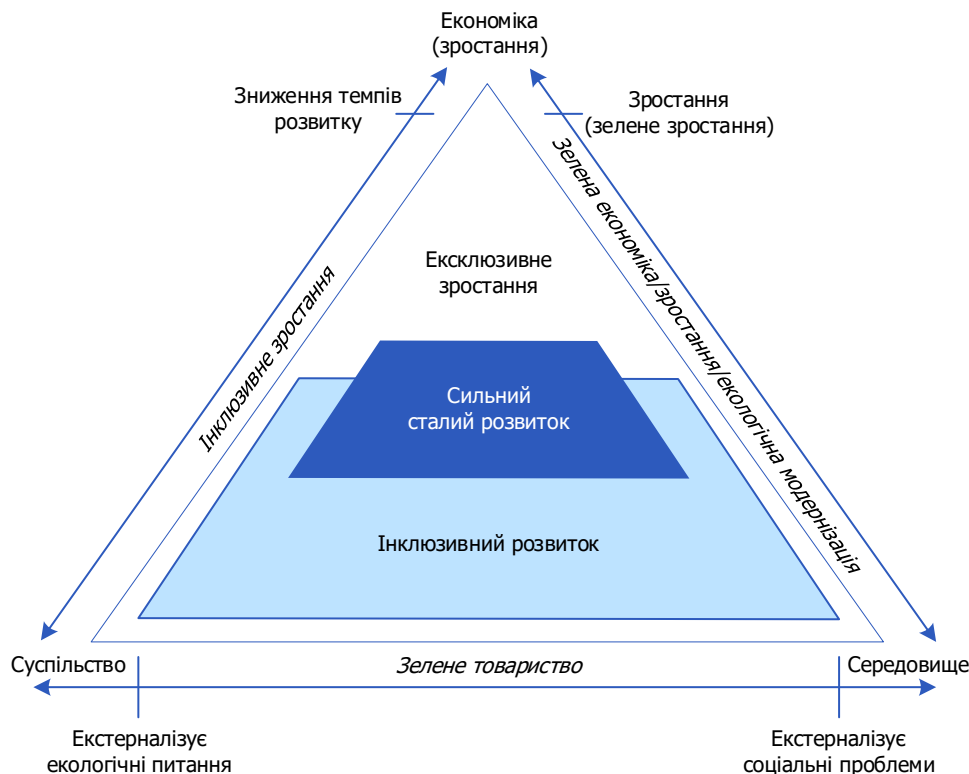

Рис. 5 Зв'язок концепції інклюзивного розвитку з концепцією сталого розвитку. (Джерело: створено за (Gupta & Vegelin, 2016))

ДИСКУСІЯ

Наукова новизна цієї статті полягає в систематизації та комплексному аналізі еволюції наукових концепцій інклюзивного розвитку економіки. Дослідження відрізняється від існуючих праць тим, що:

- уперше здійснено цілісний аналіз взаємозв'язку концепції інклюзивного розвитку з іншими сучасними економічними концепціями, зокрема сталої, «зеленої», «синьої», «срібної», циркулярної та шеренгової економік. Це дозволило визначити спільні риси та відмінності між ними, а також окреслити потенційні напрями інтеграції;
- обґрунтовано необхідність перегляду традиційних підходів до інклюзивного зростання в умовах глобальних викликів, зокрема посилення соціальної нерівності, цифрового розриву та демографічних змін. Це дає змогу запропонувати нові механізми адаптації економік до змінних умов розвитку.

Отримані результати можуть слугувати основою для подальших досліджень, спрямованих на інтеграцію концепції інклюзивного розвитку в стратегічне планування економічної політики й на національному, і на міжнародному рівні.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено аналіз генези наукових концепцій інклюзивного розвитку економіки, що дало змогу визначити ключові етапи становлення цього підходу, його теоретичні передумови та механізми реалізації. Дослідження підтвердило, що інклюзивний розвиток є не лише економічною, а й соціальною та екологічною категорією, яка поєднує принципи справедливого розподілу ресурсів, рівного доступу до економічних можливостей та екологічної стійкості.

Установлено, що сучасні концепції інклюзивного розвитку формуються на основі взаємодії з іншими моделями економічного зростання, такими як «зелена економіка», «синя економіка», «срібна економіка», циркулярна та шеренгова економіки. Водночас залишається відкритим питання щодо ефективності інтеграції цих підходів у єдину стратегію сталого розвитку, зважаючи на різні економічні умови та рівень соціальної політики в різних країнах.

Результати дослідження свідчать, що сучасний тренд на цифрову трансформацію, автоматизацію та новітні технології відіграє ключову роль у впровадженні інклюзивної економіки, але водночас створює нові виклики, зокрема в царині економічної нерівності, доступу до цифрових ресурсів і зміни структури ринку праці.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на визначення ефективних механізмів реалізації концепції інклюзивного розвитку в різних економічних системах, урахування особливості державного регулювання, інституційне середовище та рівень економічного розвитку. Важливим напрямом також є оцінка довгострокових наслідків упровадження інклюзивних стратегій для національних економік і глобального ринку.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ

Автор не отримував фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

- Pearce, D., Markandya, A., & Barbier, E. B. (1989). *Blueprint for a Green Economy*. London: Earthscan. 192 p.
- Pauli, G. (2010). *Blue Economy-10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs*. Paradigm Pubns. 336 p.
- Boulding, K. (1966). *Economic Analysis. Volume I: Microeconomics*. New York: Harper & Row. 905 p.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). *The Limits to Growth*. London: Earth Island Limited. 205 p. <https://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>
- Stahel, W. R., & Reday-Mulvey, G. (1981). *Jobs for tomorrow: The potential for substituting manpower for energy*. New York: Vantage Press. 116 p.
- Braungart, M., & McDonough, W. (2010). *Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things*. North Point Press. 208 p.
- Pearce, D. W., & Turner, K. R. (1989). *Economics of Natural Resources and the Environment*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Webster, K., MacArthur, D. E., & Stahel, W. (2017). *The Circular Economy: A Wealth of Flows* (2nd Ed.). Ellen MacArthur Foundation Publishing. 202 p.
- Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the Circular Economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation & Recycling*, 127, 221-232. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.09.005>
- Lessig, L. (2009). *Remix: Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy*. Penguin Books. 352 p.
- Botsman, R., & Rogers, R. (2011). *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. Collins. 304 p.
- Eatock, D. (2015, July). *The Silver Economy: Opportunities from Ageing*. European Parliamentary Research Service, Briefing. <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-565872-The-silver-economy-FINAL.pdf>
- Ianchovichina, E., & Lundstrom, S. (2009). *Inclusive Growth Analytics: Framework and Application*. Policy Research Working Paper. World Bank. № 4851. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1410472
- Gupta, J., & Vegelin, C. (2016). Sustainable Development Goals and Inclusive Development. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 16(3), 433-448. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10784-016-9323-z>

15. Hutorov, A. O. (2018). Genesis of the formation of the paradigm of inclusive development of the national economy. *Actual Problems of Innovative Economy*, 4, 47-53. <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/1701/1/10.pdf>
16. Hutorov, A. O. (2018). Theoretical and methodological principles of inclusive development of the national economy. *Business Inform*, 11, 48-54. <https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodologichni-zasadi-inklyuzivnogo-rozvitku-natsionalnoyi-ekonomiki/viewer>
17. Tsapko-Piddubna, O. I. (2018). The principle of inclusiveness in modern concepts of economic growth. *Problems of Economy*, 3(37), 29-36. <https://cyberleninka.ru/article/n/printsip-inklyuzivnosti-u-suchasnih-kontseptsyah-ekonomichnogo-zrostannya/viewer>
18. Tyshchenko, O. P. (2019). Inclusive development of the national economy of Ukraine: prerequisites and dominants of strategy formation. *Business Inform*, 9, 71-79. <http://dx.doi.org/10.32983/2222-4459-2019-9-71-79>
19. Uniyat, A. V., & Yuzvin, Z. I. (2019). The concept of an inclusive economy in the context of modern sustainable development of countries. *Effective Economy*, 2. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.2.55>
20. Didukh, S. M., Lobotzka, L. L., & Minina, V. O. (2020). Inclusive economy as a new paradigm of sustainable development. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, 3(5), 100-107. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-3-10>
21. Baldzhi, M. D. et al. (2021). Inclusive Economy: Theory and Practice: Monograph. Kyiv: FOP Gulyayeva V. M. 367 p. <https://dspace.onua.edu.ua/items/f64a34d5-87db-4ef6-8823-9384278961ed>
22. Stepanenko, S. V. (2023). Methodological dominants of the formation and development of an inclusive economy. *Scientific and Production Journal «Business Navigator»*, 3(73), 94-100. <https://doi.org/10.32782/business-navigator.73-16>
23. Stepanenko, S. V. (2023). Theoretical and conceptual foundations of inclusive economic development. *Scientific View: Economics and Management*, 3(83), 56-63. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-83-8>
24. Tsymbaliuk, I. O., & Pavlikha, N. V. (2023). Inclusive economy: The way to social equality and economic development: Monograph. Lutsk: Vezha-Druk. 320 p.
25. Kramarenko, K. M., & Ivashchenko, D. I. (2024). Inclusive economy as a concept of post-war development of Ukraine. *Economy and Society*, 67. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-125>
26. Pshenychna, M. V., & Prisnyak, S. O. (2024). Inclusive development as a means of reducing economic inequality and poverty at the macro level. *Bulletin of the University «Ukraine»*, 11(38), 135-144. <http://dx.doi.org/10.36994/2707-4110-2024-11-38-12>
27. Sedikova, I. O., & Palvashova, H. I. (2024). The concept of inclusive development as a basis for counteracting global challenges of today. *Inclusive Economy*, 1(03), 64-71. https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.3-10
28. Rostow, W.W. (1959). The Stages of Economic Growth. *The Economic History Review, New Series*, 12(1), 1-16. https://www.ufff.br/oliveira_junior/files/2009/06/rostow.pdf
29. Lewis, W.A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. The Manchester School, 30 p. <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368lewistable.pdf>
30. Prebisch, R. (n.d.). The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems. <https://archivo.cepal.org/pdfs/cdPrebisch/002.pdf>
31. Nelson, R., & Romer, P. (1996). Science, Economic Growth, and Public Policy. *Challenge*, 39(1), 9-21. <https://www.jstor.org/stable/40721841>
32. United Nations (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
33. Daly, H.E. (1997). Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development. Beacon Press. 264 p.
34. Pearce, D. (1992). Green Economics. *Environmental Values*, 1, 3-13.
35. United Nations (2011). Working towards a Balanced and Inclusive Green Economy: A United Nations System-wide Perspective. http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/sustainability/pdf/GreenEconomy-Full.pdf
36. UNEP (2011). Green Economy Report 2011: Synthesis Report for Policy Makers. <https://naturalsciences.ch/service/publications/76477-unesp-green-economy-report-2011>
37. Cato, M.S. (2008). Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice. Routledge, London (UK). 240 p.
38. LSE (n.d.). What is the Blue Economy? <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/explainers/what-is-the-role-of-the-blue-economy-in-a-sustainable-future/>
39. Boulding, K. (1966). The Economics of the Coming Spaceship Earth. In: H. Jarrett (Ed.), Environmental Quality in a Growing Economy, Resources for the Future. Baltimore: Johns Hopkins University Press, P. 3-14.
40. The Circularity Gap Report (2023). We live in the overshoot era. <https://www.circularity-gap.world/2023>
41. McDonough, W., & Braungart, M. (2002). Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things. North Point Press. 193 p.
42. Boons, F., & Roome, N. (2002). Industrial ecology as a cultural phenomenon – on objectivity as a normative position. *Journal of Industrial Ecology*, 49-54. <https://doi.org/10.1162/108819800569799>
43. Smyth, S.J., Aerni, P., Castle, D., Demont, M., Falck-Zepeda, J.B., Paarlberg, R., Phillips, P.W.B., Pray, C.E., Savastano, S., Wesseler, & Zilberman, D. (2011). Sustainability and the bioeconomy: Policy recommendations

- from the 15th ICABR conference. *AgBioForum*, 14(3), 180-186. <https://agbioforum.org/wp-content/uploads/2021/02/AgBioForum-14-3-180-1.pdf>
44. D'Amato, D., & Korhonen, J. (2021). Integrating the green economy, circular economy and bioeconomy in a strategic sustainability framework. *Ecological Economics*, 188. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107143>
 45. Frontier Technology Quarterly: Does the sharing economy share or concentrate? (n.d.). <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/fron-tier-technology-quarterly-does-the-sharing-economy-share-or-concentrate/>
 46. PwC. (2017). Share Economy 2017: The New Business Model. PwC.
 47. Yanenkova, I.G., & Rudenko, N.O. (2018). Conceptual principles of digital transformation of the economy. *Scientific and Methodological Journal. Series: Economics*, 300(312), 37-40. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/538348>
 48. 1st European Conference «Silver Economy in Europe 2005». http://www.silvereconomy-europe.org/events/2005/conference_en.htm
 49. The World Report on Aging and Health. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463>
 50. The Growth Report: Strategies for Sustained Growth and Inclusive Development. (2008). Commission on Growth and Development. <https://digitallibrary.un.org/record/640214>
 51. Zhukovska, A. (2019). Inclusive approach to economic development: genesis of emergence and main provisions. *Bulletin of Economics*, 2, 7-23. <https://doi.org/10.35774/visnyk2019.02.007>
 52. Zhukovska, A., Dlugopolsky, O., Zheliuk, T., Shushpanov, D., Brechko, O., Kryvokulska, N., Horiachko, K. (2021). «Silver economy»: analysis of world trends and forecast for Ukraine. *Journal of Management Information and Decision Sciences*, 1-12. <https://www.abacademies.org/articles/silver-economy-analysis-of-world-trends-and-forecast-for-ukraine-11520.html>

Alina Zhukovska

GENESIS OF SCIENTIFIC CONCEPTS OF INCLUSIVE ECONOMIC DEVELOPMENT

The article explores the genesis of scientific concepts of inclusive economic development. The topic's relevance is driven by the need to rethink traditional economic models in the context of modern global challenges, such as rising social inequality, environmental threats, digital transformation, demographic changes, and the consequences of pandemics and military conflicts. It is determined that inclusive development encompasses not only quantitative economic growth but also its qualitative characteristics, including social justice, economic mobility, environmental sustainability, and technological innovation. The research methodology is based on the systematic approach, historical-logical analysis, structural-functional analysis, comparative method, and classification-typological analysis. These methods made it possible to identify the patterns of the formation of inclusive development concepts, trace their evolution, and determine the interconnections between the key components of this approach.

The study analyzes the main stages of the formation of economic development concepts, from theories of linear growth stages, structural transformations, and external dependence to modern approaches to sustainable development and the circular economy. Special attention is given to the concept of inclusive development, which is formed through the integration of social, economic, and environmental aspects. The key theoretical prerequisites, implementation mechanisms, and possible directions for the further transformation of the inclusive economic model are identified. The findings contribute to the expansion of the scientific discourse on the integration of various socio-economic groups into economic development processes and the formulation of effective strategies for inclusive growth at both national and international levels.

Keywords: economy, sustainable development, inclusive development, green economy, blue economy, silver economy, circular economy, sharing economy, digital economy

JEL Classification: N30, O10, O11